

Liturgijsko sudjelovanje treba dovesti na socijalnu ali nadnaravnu razinu, da ono postane, prema odredbi sabora, zaista »puno«. Okupljena se zajednica mora osjećati kao Božja obitelj: radosti i boli treba porazdijeliti, potrebne treba stvarno pomoći, i to osjetljivom žrtvom u svjetlu vječne riječi i u snazi Kristove žrtve. Previše smo se obikli na individualističko prisustvovanje, ne duša i srdaca nego brojeva, čak do te paradoksnе točke da se nađe onih koji se tuže da ne mogu moliti jer je oko njih mnogo osoba koje mole. Provalija je to u koju se pada kad se zaboravi Boga, jedino očiinstvo koje omogućuje da se priznajemo braćom bez razlike na boju, klasu, kraj. To je egocentričnost koja Boga ostavlja u sjeni, ako ga još i ne odbaci.

Velik će to biti napor i traži srazmjernu duhovnu pripremu, traži od svećenika istinsko nadahnuće ljubavi, posvemašnje odvajanje od stvari i velikodušno zalaganje. Nadasve traži nadnaravni duh koji će u svećenika i oko svećenika opet unijeti Boga, njegovo svjetlo, njegovu akciju, njegovu ljubav. Na taj će se način te stvarnosti osjetiti već u akciji pastira koja će sama po sebi uplivati da obitelj vjernika bude njom prosvijetljena i prožeta...

Potreban je, dakle, nadnaravan život prezbitera. Ne njegovo posvjetovnjačenje i sekularizacija, nego produbljenje puno ljubavi koje će se postići i braniti nutarnjim životom. Tada će se liturgijski čin pripremati u šutnji, u sabranosti, u trajno prakticiranoj molitvi bez odstupanja. A sve to s uvjerenjem, što ga je potvrdio sabor, da se savez naroda s njegovim Bogom ne promiče i da se veze između Božjeg naroda ne učvršćuju nego kad se zadržavamo na Sinaju u otajstvenom ali plodnom i preobražujućem slušanju Božje riječi koja jedina stvara i daje vječni život i uskrsnuće.

Prinedio o. M. K.

KAKO ODGOJITI PASTORALNU LJUBAV PREMA BUDUĆEM STADU

Odgoj duhovnih pastira, po uzoru Dobrog Pastira, nije briga Crkve samo od jučer nego od njezina početka. Sam je Krist usmjerio odgoj apostola »pastoralno« rekavši im kod izbora: »Učinit ću vas ribarima ljudi« (Mat 4, 19). Sveti Pavao piše »Pastoralne poslanice« da pouči Timoteja i Tita o duhovnoj pastvi. U Crkvi se uvijek vodilo računa da budući svećenici budu i pastoralno formirani.

Razumljivo je onda da II vatikanski sabor koji je »pastoralno« usmjeren opravdano traži »ut sacerdotibus institutio semper congruat *pastoralibus* necessitatibus illarum regionum in quibus ministerium exercendum sit« (OT, 1), a kao zadnje što traži o duhovnoj formaciji svećeničkih kandidata jest zelus da sve ljude privedu Kristu.

Jasno je, dakle, ŠTO Sabor hoće s obzirom na odgoj budućih svećenika. Čitavi odgoj mora biti pastoralno usmjeren. Kultura, sveta znanost, moralni život i asketsko-osobna izgradnja mladih klerika mora biti upravljena prema evanđeoskom djelovanju. Oni moraju izići u svijet puni apostolskog žara.

KAKO to postići? Sabor, dajući samo opće smjernice, kao da ostavlja našoj invenciji da pronade način. Drukčije ne može ni biti. Jedan te isti cilj može se postići na razne načine. Razboritost, koja ima pred očima ne samo opće smjernice nego i sve okolnosti, pronaći će najbolji put. Mi se stoga opravdano pitamo: kako u svećeničkim kandidatima odgojiti pastoralnu ljubav prema budućem stada?

Nemoguće je tu dati taksativna pravila osim jednoga: pronalaziti putove! Možemo samo iznijeti smjernice koje se slažu sa smjernicama Sabora, suvremenom psihologijom, sociologijom i pedagogijom, te sve fundirati na teologiji, znajući da je ništa i onaj koji sadi i onaj koji zalijeva, nego da je sve Bog koji daje da uzraste (1 Kor 3, 7).

1. Vertikala najpotrebnija

Pastoralna ljubav se svodi na ljubav prema bližnjemu, a ova je, shvaćena kršćanski, teološka krepost. Kršćanin, a svećenik pogotovo, svoga bližnjega ljubi radi Boga jer u bližnjemu vidi izljev Božje ljubavi. Ljubav prema Bogu potiče nas da ljubimo sve što i Bog ljubi. »Bog je tako ljubio svijet da je dao svoga jedinorođenog Sina... da se svijet spasi po njemu« (Iv 3, 16—17). Zato istinska pastoralna ljubav može biti samo kod onoga kojega je obuzela ljubav prema Bogu. Božje prijatelje, Božju djecu, može pravo ljubiti samo onaj koji Boga pravo ljubi. Raspaliti u nekome ljubav prema Bogu, znači i pastoralno ga zagrijati. Tu vertikalnu komponentu pastoralne ljubavi treba naglasiti upravo danas kad horizontalizam preuzima mah na području teologije.

Osim toga, pastoralna ljubav jednoga svećenika nije bez vjerskog sadržaja, puka filantropija koja promatra čovjeka samo u ovozemnim okvirima i tu mu želi pomoći, nego se proteže i preko tih granica — do u vječnost. Pastoralna ljubav promatra čovjeka u odnosu prema Bogu koji silazi k čovjeku da bi ga spasio, želi da se čovjek svijesno i odgovorno uključi u Božji plan spasenja. Pastoralna ljubav, dakle, promatra čovjeka — sub specie aeternitatis, želeći ga osloboditi paklenih muka i osigurati mu blaženu vječnost. Takva ljubav, čije se dimenzije protežu do u vječnost, kudikamo je savršenija od one čije su granice omeđene prostorom i vremenom. Dakako, pastoralna ljubav ne odbacuje brigu za čovjeka ni na ovom svijetu, ali se tu ne zaustavlja. Pače, i sve ovozemno djelovanje obavlja pod vidom vječnosti.

Da bi čovjek, odnosno budući svećenik, Boga uzljubio, shvatio svu važnost vječnosti i zalagao se za spas ljudi potrebno je da Boga »vidi« i da »uđe« u vječnost. Samo onaj tko je »vidio« Boga i slavu njegovu, može ga uzljubiti čitavim srcem i angažirati se za njegovu stvar i svoje poslanje. Napori apostola, sve do mučeništva, za Boga i za spas duša postaju nam sasvim razumljivi kad znamo da su vidjeli slavu Njegovu (Iv 1, 14).

Kad čovjek »vidi« Boga »licem u lice« (Suci 6, 22) i u njemu svoje poslanje, tj. Božju volju s obzirom na sebe, obuzme ga sveto strahopočitanje i doživljava mysterium fascinosum. Jeremija to priznaje riječima: »Ti me zavede, o Jahve, i dadoh se zavesti, nadjačao si me i svladao me« (Jr 20, 7). Pavao je postao apostol naroda poslije takvog susreta s Kristom (Dj 9, 3—6). Dakako, mi ne trebamo računati na izvanredne Božje zahvate, na viđenja i revelacije. Opravdano se onda pitamo: Na koji način pomoći budućem svećeniku da Boga »vidi« da »side« u pakao, da »uziđe« na nebo pa da tako doživi mysterium fascinosum i da ga obuzme žed za općim spasenjem.

Kod toga ne smijemo precjenjivati ulogu odgojitelja kao da sve o njima ovisi. Božje djelovanje u kandidatu i njegovo sudjelovanje s Božjim djelovanjem postaje glavni faktor. Bez toga bi bilo sve suvišno. Zato će molitva biti naša prva dužnost. Moliti Gospodara žetve da zove u svoju žetvu i da se pozvani odazovu. Krist nas je na to upozorio (Mat 9, 37). On je to pokazao i svojim primjerom: molio je za apostole (Iv 17, 6—19); za Petra — da ne popusti u vjeri (Lk 22, 31); za sve — da im Otac pošalje Drugog Tješitelja (Iv 14, 15—17).

Zatim treba privikavati kandidate da žive u intimnom i neprestanom jedinstvu s Bogom. Koncil to traži (OT, 8). To će postići proživljavanjem Pashalnog misterija, vjernim čitanjem i meditiranjem Božje Riječi, aktivnim sudjelovanjima u misterijima Crkve, posebno u Euharistiji i božanskom oficiju. Na taj će način osjetiti blizinu Božju, sazorit će u njima misao: Bog nije nešto daleko i povijesno, nego je među nama. Tako će »vidjeti« Boga, spoznati njegovu volju i oduševljivati se za njegovu službu.

Osim toga, treba pomoći kandidatu da sebe pronade u planu Providnosti, da vidi da li ga Bog zove ili ne, što s njim namjerava? Intimni i iskreni razgovori s kandidatom, njegovo vladanje i nastojanje, njegove sposobnosti i intencije omogućit će da mu se u tom pomogne. Kad se kandidat pronade u planu Providnosti, tj. kad i on i mi upoznamo s moralnom izvjesnošću, što Bog od njega hoće, odnosno da ga hoće kao svoga svećenika, onda ga poticati na sudjelovanje s milostima koje su mu dane. »Svojstvo dobrog duhovnog vođe, upozorava Benigar, sastoji se u tome da zna prosuditi onaj stupanj savršenosti koji je predodređen pojedinoj duši i da odvagne veličinu milosti kojima je Bog obasuo dušu, te da je upravi na velikodušno sudjelovanje s milostima koje su joj dane« (Comp. theologiae spiritualis,² Roma 1964, br. 324).

Čovjek se zaista oduševljava za svoje poslanje kad vidi svu njegovu uzvišenost. Pokazati kandidatu uzvišenost svećeničke službe na koju je pozvan, doista znači i oduševiti ga za nju. Ne bi se smjelo dogoditi da bilo tko više cijeni svećeničku službu od samog svećenika, odnosno svećeničkog pripravnika. Njemu to mora biti životni ideal. Jedino će tako u svom zvanju naći i životnu radost iz koje će se izvijati zahvalnost Bogu za odabiranje na svećeničku službu i velikodušno žrtvovanje u toj službi.

Osim uzvišenosti svećeničke službe kandidatima treba predočavati i potrebu svećenika danas. Ne kao da Bog ne bi mogao spasiti čovjeka bez nas, nego jer je velikodušan hoće ga spasiti po nama. Toliko nas je počastio da nam je dao dio svoje moći i svoje spasenje učinio ovisno o našem djelovanju. Bez sumnje, ta misao oduševljava. Krist je tako oduševljavao apostole rekavši im: »Žetva je velika, a posla-nika malo« (Mt 9, 37). Tako je svemogući oduševio Izaiju. Pokazao mu je bijedu svoga naroda i pitao: »Koga da pošaljem?« Izaija je spremno odgovorio: »Evo me, mene pošalji!« (Iz 6, 8).

Uvidjeti uzvišenost svoga poslanja, smatrati se počašćenim što me Bog pozvao, biti svijestan da o meni ovisi spasenje mnogih — to je tlo na kojem raste i razvija se pastoralna ljubav, onda moramo pripremiti u njemu takvo tlo.

Svaka istinska ljubav, pastoralna pogotovo, mora biti spremna na žrtvu. Koliko je tko spreman žrtvovati se za spas ljudi, toliko ga je obuzela pastoralna ljubav. Zbog toga u budućem svećeniku treba odgajati smisao za žrtvu. Apostol mora i danas propovijedati »Krista razapetoga« (1 Kor 1, 23), odricati se sebe radeći za spas duša, često sjedati umoran od putovanja (usp. Iv 4, 6) tražeći izgubljene ovce. Zato Koncil svećenicima i stavlja pred oči Krista »koji je predao samoga sebe za nas da nas otkupi...« (Tit 2, 14), kako bi i oni u samima sebi mrtvili tjelesna djela i potpuno se predali na službu ljudi (usp. PO, 12).

Međutim, svako naše nastojanje kao da je osuđeno na neuspjeh čim počnemo tražiti žrtvu. Današnji čovjek kao da želi riječ »žrtva« izbrisati iz svoga riječnika, a još više iz svoga života. Iz takve sredine dolaze redovito i u naša sjemeništa. U pokoncilskom gibanju stvara se mentalitet i u našim redovima da je Koncil, ukinuvši stare forme pokore i žrtve, deobligirao nas od same pokore i žrtve. Sve to kao da otežava odgoj kandidata da uz pastoralnu ljubav moraju imati i smisao za žrtvu.

Ne smijemo ipak biti pesimisti. Mislim da se ne radi toliko o nesmislu za žrtvu kod današnje mladeži koliko o načinu na koji se ta misao iznosi i traži. Žrtva se nikada ne smije predstavljati kao cilj nego samo kao sredstvo, niti samo insistirati na određenim formama žrtve i pokore. Kad nekoga istinski uspijemo zagrijati za ideal, za cilj, vidjet ćemo da ima smisla i za žrtvu. Tako je i u pastoralnoj ljubavi.

Koncil je odabrao taj put. Kandidatima treba iznositi Krista i njegovo djelovanje kao uzor, poniznu i sinovsku ljubav prema Crkvi i crkvenim poglavarima kao nužni zahtjev izgradnje Kristova Mističnoga Tijela, a svećeničku službu shvaćati ne kao dominaciju nego kao služenje Bogu i kao rad na spasenju duša. Zbog toga odricati se svega što bi to sprečavalo ili umanjivalo da postanemo slični Kristu propetomu. (usp. OT, 9).

Bez sumnje, taj je put bliz današnjem mentalitetu. Ako ga budemo prakticirali, odgajat ćemo u budućim svećenicima ne samo pastoralnu ljubav nego i smisao za žrtvu.

2. Horizontalna istovremeno

Teoriju treba realizirati u praksi, ljubav treba pokazati na djelu. To je ta horizontala u kršćanstvu koja mora ići zajedno s vertikalom. Budući da formacija svećeničkih kandidata mora biti pastoralno usmjerena, potrebno je da kandidati i *pastoralno djeluju* tako će ne samo teoriju primjenjivati u praksi nego će, djelujući pastoralno, s većom slobodom prihvatiti svećeničku službu (OT, 12) te povećavati pastoralnu ljubav. Čovjek se usavršava u onom čime se bavi, to sve više zavoli, ako s ljubavlju vrši, to mu stvara i životno veselje.

Krist je tako postupao s učenicima. Dok ih je odgajao za pastire duša slao ih je »na praksu« (Lk 9, 10). Oni su se vraćali s apostolskih putovanja puni doživljaja, životne radosti i zagrijanosti za apostolsku službu (usp. Lk 9, 10).

Potrebno je tako postupati i sa svećeničkim kandidatima. Koncil izričito traži da đakoni prije svećeničkog ređenja, za neko vrijeme (*per congruum tempus*) djeluju kao đakoni (OT, 12). U duhu je Koncila da svećenički kandidati pastoralno djeluju i za vrijeme teološkog studija. Pitanje je samo kako to realizirati.

Prvo pastoralno djelovanje svećeničkih pripravnika moralo bi biti *sv. liturgija*. Koncil traži da oblikovanje duhovnog života klerika mora biti liturgijsko. Mora ih se tako uputiti u svete obrede da ih shvate i svom dušom s njima sudjeluju (SC, 17). Instrukcija Sv. Zbora obreda o ispravnom provođenju liturgijske konstitucije traži da »klerici često vrše liturgijske službe svoga reda, tj. službu đakona, podđakona, akolita, lektora i povrh toga službu tumača i pjevača« (br. 13b). »Prikladno je da bar na veće blagdanе pitomci učestvuju u Euharistiji okupljeni oko biskupa u stolnoj crkvi« (isto mj. br. 15). Slično tako i molenje božanskog časoslova, posebno Pohvala i Večernje (usp. isto mj. br. 16).

Sve to Koncil spominje radi liturgijske formacije budućih svećenika. Međutim, pobožno obavljanje liturgijskih čina ujedno je i pastoralno djelovanje. Na taj način klerici stupaju u kontakt s Božjim pukom na svoj specifičan način. Mnogo bi koristilo kad bi klerici pomagali vjernicima da što aktivnije sudjeluju u svetim činima: kao tumači, kao predvođači pjevanja, recitiranja, kao pokazivači odgovarajućih tekstova u misalima, pjesmaricama, molitvenicima... Sve to zahtijeva da se klerici osposobe, odgoje za takvo

djelovanje i da im se omogući tako djelovati. Bez sumnje će se onda u njima produbljivati duhovni život i povećavati ljubav da taj život unesu i u druge.

Čitanje Svetog pisma u sklopu liturgijskih obreda, kod blagoslova s Presvetim, posebno u službi Božje riječi (celebratio verbi Dei, SC, 35, 4), dobilo je po Koncilu odgovarajuće mjesto. To čitanje, posebno službu Božje riječi, koju Koncil vruće preporuča, trebalo bi povjerovati klericima. Oni su jako otvoreni prema tome. Možda to i ozbiljnije shvaćaju od starijih. Mislim da nema ni poteškoće to sprovesti, barem u sjemeništima i redovničkim zajednicama.

U vezi s čitanjem Svetog pisma dolazi u obzir i *homilija* i *kratke propovijedi* prigodom raznih pobožnosti (npr. svi-banjske pobožnosti). Može li se i za to računati na klerike? Može. Koliko znam, ponegdje se prakticira i vrlo pozitivno djeluje. Klerike to angažira, spremaju se marljivo, nastupaju ozbiljno. Potrebno je samo pokrenuti pitanje u zgodno vrijeme i stvar organizirati. Dakako, ne treba čekati završetak teološkog studija, ređenje za đakona, i udjeljivanje jurisdikcije da bi se počelo. U sjemeništima, teologijama i redovničkim zajednicama može se početi odmah. Pohvalno je za one zajednice koje su se u tom već uhodale.

Koncil predviđa, kako smo spomenuli, da đakoni »per congruum tempus« obavljaju đakonsku službu prije nego budu zaređeni za svećenika (OT, 12). Morali bi, dakle, i *propovijedati* jer na đakone spada i »praedicare« (obred ređenja). Potrebno bi bilo posebno se zabaviti tim pitanjem: kako provesti u život da naši bogoslovi propovijedaju i prije svećeničkog ređenja, barem kao đakoni. Čini se da u tome nismo još ni led probili. Kad bi se to realiziralo, sigurno bi pastoralni odgoj budućih svećenika bio mnogo potpuniji, a pastoralna ljubav mnogo savršenija.

I *katehiziranje* tome mnogo pridonosi, a klerici ga mogu prakticirati i bez jurisdikcije. Potrebno ih je u to samo uputiti i omogućiti im da katehiziraju. Znam da je potreban studij katehetike, ali zar se nikada ne bi moglo početi prije nego što se završi taj studij? Može s jednostavnim stvarima. I to bi bilo nužno potrebno. Mladi bogoslov ima toliko vjerskog znanja da može govoriti o vjeri onima koji nisu išli na vjersku pouku možda više od dva mjeseca. Oni će redovito znati bolje od starijih spustiti se do dječjeg shvaćanja. Bilo bi previše kad bi bogoslovi redovito držali kateheze,

ali povremeno je nužno potrebno i ostvarljivo. Negdje se to i ostvarilo. Preko praznika pod vodstvom iskusnog dušobrižnika, odnosno katehete, bogoslovi bi veoma dobro i korisno katehizirali. Tokom studija katehetike bogoslovi bi mogli ne samo izrađivati kateheze, nego i praktično katehizirati. Vjersko neznanje koje bi uočili u tim prigodama, povećalo bi u njima apostolski žar.

Vjerska štampa igra veliku ulogu u vjerskom odgoju. Buduće svećenike bi trebalo poticati i na takav oblik apostolata. Kod nas se već nešto ostvarilo u tom pravcu. Mislim da svako ostvarenje na tom polju doprinosi pastoralnom oblikovanju klerika.

Nastupi bogoslova na kulturnim programima, ne samo u okviru odgojnog zavoda nego i pred širom publikom, također je jedna vrsta apostolata. Takvi nastupi od koristi su ne samo vjernicima nego i bogoslovima. Njih to angažira, nastoje na taj specifičan način pred gledaocima osvjetliti vjerske istine. I svaki uspjeh daje im novi elan koji im koristi za budući apostolat.

Karitativna ljubav prema ljudima koji su u bijedi, u potrebama, u bolesti... uvijek je bila prisutna u kršćanstvu. Ona i danas živi u Crkvi. S njom bi trebalo zadojiti buduće svećenike. Najbolji put do toga jest djelovati u tom pravcu. Svjedoci smo kako mlade klerike oduševljava kad doznaju kako su njihovi kolege posjetili neki starački dom, pomogli bijednima, dali krv za unesrećene... Na nama je da ih u tom pravcu odgajamo i omogućimo da čine takva djela.

Ekumenski duh koji vlada u Crkvi, osobito poslije Sabora trebao bi obuzeti i buduće svećenike. Neće se to postići samo teorijom. Potrebni su i »ekumenski« susreti među bogoslovima. Možda bi bilo najpotrebnije početi sa susretima između samih svećeničkih kandidata raznih naših biskupija i redovničkih Provincija. Teološki fakultet u Zagrebu, na kojem se susreću bogoslovi svih naših biskupija i redovničkih provincija, bez sumnje dobrotvorno djeluje u tom pravcu. No, trebalo bi misliti i ostvarivati češće susrete i s kandidatima drugih vjerskih zajednica, osobito s odjeljenom istočnom braćom.

Eksperimentirati i tražiti nove putove apostolata. To Crkva danas odobrava i potiče. Da li bi se takvo nešto moglo pokušati i s našim kandidatima? Oni su vrlo bliski menta-

litetu današnjih ljudi, osobito mladosti, zato vjerujem, ako su zagrijani vječnim idejama, da bi pronašli i prikladne načine kako bi se zagrijali i današnji ljudi tim istim idejama. Jedno je sigurno, kad bi djelovali u tom pravcu, sami bi se prisiljavali da misle i djeluju pastoralno. To bi onda rađalo pastoralnu ljubav.

Z a k l j u č a k

Ovo horizontalno djelovanje budućih svećenika nije bez pogibli. Ali tako je bilo i s prvim apostolskim radnicima. Krist ih je ipak slao na apostolska putovanja. Da odstrani od njih pogibli koje bi mogle radi toga nastati, prije poslanja poučio ih je ikako će se vladati (usp. Mt 10, 5), a po povratku povlačio bi se s njima »na samotno mjesto« (Lk 9, 10), da sasluša njihove doživljaje i da ih pouči. Slično bismo i mi morali činiti s našim kandidatima.

Jedna od najvećih pogibli i jedna od naših najvećih bojazni jest: ako će budući svećenici pastoralno djelovati, ako će se i horizontalno oblikovati, onda neće učiti, trpi teorija i slabi vertikalna. Treba spasiti i jedno i drugo. Jedno ne smije biti na štetu drugoga. Mi moramo biti svijesni da živimo u vremenu kad se skoro za svako radno mjesto traži 3, 5, 10 godina prakse.

Pa zar budućeg svećenika poslati na »radno mjesto« bez imalo prakse? Zar i praksa nije škola, učenje? Moramo biti uvjereni da se ne može budućeg svećenika pastoralno formirati niti u njemu odgojiti pastoralnu ljubav bez pastoralnog djelovanja. Teorija bez prakse nije djelotvorna. Horizontalna bez vertikalne, kao i obratno, čini kršćanstvo krunjim. Po raznim formama pastoralnog djelovanja budući svećenik se angažira na svom specifičnom polju. Uvijek je bolje angažirati ga na tom polju nego ga samo odvrćati od zanimanja na drugim poljima što ne spadaju ili nisu nužno potrebni budućem svećeniku.

Formacija budućeg svećenika, vertikalno i horizontalno, dajući prvo mjesto vertikalnoj formaciji, stvorit će svećenika kakvog Crkva danas traži: puna pastoralne ljubavi. Poteškoće koje susrećemo u tom djelovanju ne smiju nas smesti niti obeshrabriti.

O. Š. Šipić